

Үлэ - Дьол

ҮЛЭ – ДЬОЛ

Дьокуускай
2020

УДК 821.512.157-1(082)
ББК 84(2=634.1)6-5я43

инв 1694

Үлэ – дьол / Хомуйан онордо Тимофеева-Михайлова Р.Н. – Дьокуускай, 2020. – 56 с.

«Уран тыл оһуора» түмсүү үлэбэ аналлаах хоһоонноро киирдилэр.

Аабааччы кизн арангатыгар ананар.

УДК 821.512.157-1(082)
ББК 84(2=634.1)6-5я43

© Тимофеева-Михайлова Р.Н., составление, 2020

КИИРИИ ТЫЛ

«Уран тыл оһуора» литературнай түмсүү туһунан балачча киһи истибит буолуохтаах. Бу түмсүүнү элбэх улуустартан айар куттаах дьону түмэн 2018 сыллаахха Раиса Николаевна Тимофеева-Михайлова тэрийбитэ. Санаттан сана сүүрэни киллэрэн иһэр ирдэбиллээх салайааччынан ааҕабыт. Түмсүү икки сыл иһигэр түөрт уон сэттэ кинигэ таһаарда, сэттэ сүүстэн тахса кинигэ бэлэхтэннэ. Төрөөбүт сири, дойдуну, айылҕаны харыстыырга анаан алта улахан бырайыак оһоһулунна.

Бу кинигэҕэ үлэ туһунан хоһооннор киирдилэр. Түн былыргыттан биһиги өбүгэлэрбит мас мастаан, от оттоон, сүөһүлэрин көрөн, суорунаҕа бурдук тардан үлэ бөҕөтүн үлэлиллэрэ. Барыта илии күүһүнэн оһоһуллара. Онтон ыла сайдыы тэтиминэн үлэ чэпчээтэ. Киһи үлэлээтэҕинэ-хамсаатаҕына олох озорор, аһыыр, таннар, оһолорун иитэр. Олоһун бэйэтэ тупсарар. Ол курдук айар куттаах доһоттор бэйэлэрин талан ылбыт үлэлэрин сырдаттылар, төрөппүттэрин үлэлээбит сылларын ахтаннар, хоһоонно хойуаннар ааттарын үйэтиттилэр.

Үөрүөбүн, көтүөбүн,
Үүммүт күнү уруйдуобун,
Үрдүкү Айыыларга сүгүрүйүөбүн,
Үүнэ, сайда туруобун,
Үөрэниэбин, үлэлиэбин,
Үтүө санаалаах буолуобун,
Үктэлтэн үктэниэбин,
Үрдүккэ дабайан иһиэбин.
Үөрэ-көтө сылдыабын,
Үөскүү-элбии туруобун,
Үйэлэр тухары сайдыабын,
Үтүмэн сыллары унуордуобун.

(Тимофеева-Михайлова Р.Н.)

Кэлэр көлүөнэҕэ дьоһун бэлэх буолуохтун. Аабын, сэргээн, тарбатын!

СӨ Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ
Попова Евдокия Иннокентьевна-Айыгына,
Мэнэ Ханалас, Бүтэйдээх, 2020 с.

*Тимофеева-Михайлова
Раиса Николаевна*

*Халлаанца харбаспыт
Өлцөнэ очуос хайалардаах,
Кыталык түһэн цнкүцүлчүр
Сибэккилээх кырдаллардаах,
Үнүгэс оттоох ходуһалардаах
Ханалас улууһун Тиит-Арыы дэриэ-
бинэтигэр күн сирин көрбүтүм. Ийэм
Максимова Мария Лукинична, аҕам
Михайлов Николай Николаевич. Сэт-
тэ оҕоттон бэһис оҕонон төрөөбүтүм.
Сэттэ хоһооннордоох уонна икки
ырыанньык кинигэлэр ааптарабын.
Улахан дьоңно, оболорго хоһооннору,
кэпсээннэри, ырыалары, алгыста-
ры суруйабын. Элбэх сурунаалларга,
хаһыаттарга, хоһоон хомурунньукта-
рыгар табыстым.
Кэргэннээхпин, оболордоохпун, сиэн-
нээхпин. Үлэ бэтэрээнэбин.*

Үлэлээх буоллахха

Үөрэхтээх буоллахха
Үрдүккэ дабайыан,
Үүнэн-сайдан иһиэн,
Үлэһит аатырыан.

Үлэлээх буоллахха
Үөрүүгэ кыттыһыан,
Үгүһү ситиһиэн,
Үтүөнү үксэтиэн.

Үлэлээх буоллахха
Үчүгэйи түстүөн,
Үйэлээби тутуон,
Үөскүү-элбии туруон.

Үлэлиэххэ

Үлэ баар бу сиргэ
Үрдүккэ дабатар,
Үөрүүнү үксэтэр,
Үтүөкээн олохтуур.

Кирбиини ханатар,
Кыахпытын арыйар,
Күүстээх да онгорор,
Кыайыыга кыттыһар.

Үлэ баар бу сиргэ
Үчүгэйгэ сирдиир,
Үүнэргэр-сайдаргар
Үгүһү ыралыыр.

Кэрэбэ угуйар,
Кэскили уһансар,
Кинини да дьоллуур,
Киэн суолга таһаарар.

Ийэм ийэтэ эбэм
Варламова Дарья
Ивановна

Аҕам ийэтэ эбэм
Ефремова Февронья
Николаевна

Максимова Мария Лукинична диэммин. Сэрии сылын оҕотобун. Кэргэним **Михайлов Николай Николаевичтыын** оҕо эрдэхпититтэн Харыйалаах учаастагар бииргэ оонньоон, улахан дьонно көмөлөһөн улааппыппыт.

Сэрии саҕалананыта эр дьону барыларын хомуйан сэриигэ илдэ барбыттара. Дэриэбинэбэ олох кырдыаҕас дьон уонна оҕолор хаалбыппыт. Ол ыар сыллартан саҕаламмыттара ачыктааһын, тонгуу-хатыы, ытабыл да баара. Ол курдук дэриэбинэ дьоно бары тахсан үлэлиирбит. Оҕолор улахан дьону кытары бииргэ сылдьан көмөлөһөрбүт. Кыыдааннаах кыһын олус тымныы буолара. Ас, танас да кэмчитэ эрэй бөҕөтүн көрдөрөрө. Тэстибит этэрбэһинэн атаһыт бааһырыар диэри сылдьарбыт, от уган биэрэр этибит. Онтукабыт да төһө өр сылдьаахтыай, атаһтарбыт тоноллоро. Үтүлүкпүт да тэстэн эрэйи көрдөрөрө. Мас мастаһан аҕабытыгар илии-атах буоларбыт.

Онтон дэ күммүт уота күндээрэн, кэтэһиилээх сааспыт эргийэн, дэ хара балай олохтон өрүтэ тынан, сибизэй салгынна тахсан, Харыйалаах холкуоһун ходуһаларыгар үлэбэ турунарбыт. Ол курдук бааһына ыраастааһына, тизэрэһинэ, хоруттарыта, оҕуһу сизтэ сылдыбы, ыһыы, хортуоска олордуута – сарсыардаттан кизэ хойукка дылы сылдьарбыт.

Онтон сайынын от-мас көбөрөн, халлааммыт да сылһыан бүүс бүттүүн үлэбэ турунарбыт. Дэ ол курдук куйаас сайын үлэбит сүрүнэ саҕаланара.

От отгуур ходуһаларыгар бугуллааһынна, мунһууга, кээһиигэ оҕус, ат сизтэрбит. Бугул түгэһин харбыырбыт. Ардах түһэри гыннаһына түүн

уон, уон биир чааска дылы үлэлэтэллэрэ. Өйүөбүт кып-кыра буолар, олуһун ачыктыыр этибит. Сүрүн аспыт күнүс сэппэрээтэр бөлөнөбүттэн оноһуллубут суорат буолара. Сарсыарда уонна кизэһэ бэйэбит үүннэрбит бурдукпутуттан таһыыралаах хааһы буһараллара, ону сиирбит. Хаһан эмэ Эчиитэ биэрэгэр тахсан мунхалаан кыра ыһаара балык ылаллара, күстэх, ол быһыгар аһыйах ньоһор баарын биэдэрэбэ мииннээн иһэрдэллэрэ. Кэргэним Ньюкулай бурдук хомуруун кэннэ молотилкаҕа баайы сонуоктаан уган үлэлиирэ. «Кыра оҕо диэтэххэ олус диэн дьулуһан, туруулаһан үлэлиир, үлэһит да оҕо» – диэн улахаттар кэпсэтэллэрэ. Бурдук хомууругар тохтубут туорааһы хомуйарбыт.

Күһүнүн хортуоска хомууругар көмөлөһөрбүт. Дьэ ол курдук ыам ыйыттан саҕалаан, күһүн алтынныга дылы үлэлиирбит.

Кыһынын ас отой аһыйах буолара. Ачыктаан эрэһи көрөрбүт. Төрөппүттэрбит талах субатын буһаралларын сиирбит. Дьэ ыарахан сыллар ааспыттара. Оонньоу диэни билбэккэ улааппыппыт.

Сэриигэ барбыт дьоммутугар көмөлөһөн, бэйэбит кыра кылааппытын киллэрсиппит. Кыайыы, эйэлээх олох туһугар бары кыһаллан үлэлээбиппит.

*Ахтыыны суруйдум
Мария Лукинична Максимова*

Үлэһит дэтэннин
Үчүгэйгэ талас,
Үлэлээх буолангың
Үрдүккэ дабай.

* * *

Үлэттэн самныман,
Үөрэхтэн толлуман,
Үрдүккэ талаһың,
Үүнэ-сайда турун.

* * *

Үүт тураан дойдуга
Үлэ киһини дьоллуур,
Үөрүүгүн үксэтэр,
Үрдэлгэ сирдиир.

* * *

Ким үлэлээх –
Ол дьоллоох,
Ким үөрэхтээх –
Ол табыллыылаах.

* * *

Үрүн күммүт анныгар,
Үүнэр сайдар туһугар
Үлэни өрө тутан
Үрдүккэ дабайыаһың.

*Маркова Ксения Семеновна, үлэ бэтэрээнэ,
СӨ доруобуйа харыстабылын туйгуна. Дьокуускай
куорат.*

Үлэһиттэргэ

Үлэһит киһи барыта
Үлэни өрө тутар,
Үлэлээбэккэ мээһэ
Сылдьартан саатар.

Олохпут барыта
Үлэттэн тутуллаах,
Салаллар саргыбыт
Үлэттэн ситимнээх.

Дойдубут сайдыыта,
Инники кэскилэ,
Үлэһит норуотун
Олоҕо тупсуута.

Үлэни барытын
Сыаналыыр буолуобун,
Үлэһит дьоммутун
Үрдүктүк тутуобун.

Эмчиттэргэ махтал

Үтүө дьоммут, эмчиттэрбит,
Ыксал тирээн ыгылытан,
Ыарыы ыган бардагына
Көрөн, эмтээн үтүөрдэбит.

Хаһан баҕар, ханна баҕар,
Хайдах баҕар түгэннэргэ
Күнү-түүнү аахсыбакка
Суһал көмөҕө кэлэбит.

Чэбдик олобу тарҕатан,
Сэрэтэр элбэх үлэни
Күүскэ турунан турангыт
Дьаныһан туран ыытагыт.

Күндү дьоммут, эмчиттэрбит,
Махталынан айхалланан,
Алгыһынан арчыланан,
Элбээн истин ситиһиигит.

Сиэстэрэ үлэтэ

(ГБУ НПЦ «Фтизиатрия» республиканский диспансерыгар
31 сыл бииргэ үлэлээбит биир идэлээхтэрбэр, сиэстэрэлэргэ аныбын)

Ханнык да ыарахан ыарыыга
Ылларбыт хас биирдии киһиэхэ
Үп-үрүн халааттаах сиэстэрэ
Үрүн күн күлүмүн кэриэтэ.

Сиэстэрэ мичээрин сылааһа
Барыһах санаатын көтөбөр,
Сиэстэрэ сымнаҕас илиитэ
Барыһах ыарыытын чэпчэтэр.

Сиэстэрэ билиитэ, көрүүтэ,
Эрэйи аччатар анала,
Эйэбэс майгыта, сыһыана
Барыһах эрэлин күүһүрдэр.

Евсеева Каджана Николаевна-Чэлгийэ. Сунтаарга 1955 с. кулун тутар 12 к. төрөөбүтэ. Үрдүк чөрөхтээх. Өр сылларга нуучча тылын учууталынан үлэлээн, билигин сынньаланна олорор. 5 оҕолоох. Элбэх сиэн эбэтэ. Үлэ бэтэрээнэ. Саха сириг оһуокайга үтүөлээх этээччитэ. Оҕо эрдэбиттэн ылыыр, туйуар. Хоһоону оскуола саҕаттан суруйар. Хоруоқканан тигэрин, баайарын, хаартыскаҕа түһэрэрин сөбүлүүр.

Кыһынҥы ыыс быдаан тымныыга,
Сарсыардааны тын хатыыта,
Аҕам эрдэ туран,
Уон икки атынан
От тизэй барара.
Кырачаан оҕолор тураммыт
Түһнүк халын мууһун
Тарбахчааннарбытынан уулларан,
Кэтэһэрбит ааһарын.
Аны санаан сөҕөбүн,
Хайдах элбэх аты
Барытын көлүйэн, уулатан,
Улахан ферманы хааччыан,
Харанаттан харангаҕа үлэлээн,
Барытын бүтэрэрин.
Олус да туруу үлэһит
Дьон олорон аастахтара.
Олоххо, дьолго тардыһылаах
Атын көлүөнэ дьонноро.
Сөҕөбүн, хайгыбын кинилэри –
Үтүө үлэһит бэйэлээхтэри.

* * *

Үлэлээн ааспыт үтүө кэмнэrim,
Эдэр кэрэ күннэrim,
Обо аймах үөрүүтүн
Үллэстэн мин аастабым.

Билиигэ тардыһар этилэр –
Өйдүүбүн үөрэспит оболорбун,
Кыһаллан суруйбут үлэлэрин.

Бу баардыы көрөбүн
Өйдөөх сырдык харахтарын,
Мичээрбит кэрэ мөссүөннэрин,
Оболуу уйаҕас бэйэлэрин.

Кэм кэрдии ааспытын да иһин
Ахтабын ол үтүө кэмнэри,
Кылааска киирэн кэлэрбин
Түүлбэр түһээн көрөбүн.

Улааган үлэһит буоланнар
Араас идэни баһылаан,
Дьонно сэргэтэр буоланнар
Үлэлии сылдыаллар кинилэр.

Баҕарыам эһизхэ, оболорбор,
Тулхадыйбат дьулууру!
Өрүү ситиһии сизтистин!
Дьоллоох эрэ буолаарын!

* * *

Кырыа араас ойуутун,
Оҕо сааһым кэмнэрин,
Эргитэннэр билигин
Санаан кэллим ол кэми.

Түннүктэргэ түһэрэ
Дьэрэкээн дьикти ойуулар.
Кырачаан бэйэбит
Сөбөн да көрөрбүт.

Хап-халын мууһурбутун
Тарбахтарбытынан сылытан,
Таһырдьаны көрөөрү
Ириэрэр буоларбыт.

Аҕабыт сарсыарда
Үлэлии барара,
Уон икки атынан
От тизэйэрэ.

Ол ону көрөөрү
Түннүккэ кэлэммит
Кып-кыра дьөлөбүс
Таһаарар этибит.

Саныыбын ол кэми,
Аҕам барахсаны,
Элбэҕи да үлэлиир
Ыарахан кэмнэрин.

Аҕыс оҕону иитээри
Түүннэри күннэри үлэлиирэ,
Үлэни хамнаһы сирбэтэ,
Дьолунан эрэ ааҕара.

Аҕаккам кэс тылын
Толорон сылдыабыт,
Олоххо үлэлээн
Олорон кэллибит.

Николаева Марта Тимофеевна-Сарыальйа Сунтаар улууһуттан төрүттээх. Ийэлээх аҕата үлэһит дьон буолан, кыраларыттан сопхуоска фермаҕа ыанньыксыттаабыттара. Бииргэ төрөөбүттэрэ бары собуруу куораттарга цэрэнэн үлэһит буолан, билигин да дьону-сэргэни кытары үлэли сылдьаллар. Марта Тимофеевна идэтинэн суруналыыс, кини кэпсир, суруйар геройдара – тыа сирин араас идэлээх үлэһиттэрэ.

Ийэбэр махтанабын

Мин ийэм барахсан
 Үлэни танара оностон,
 Күн сырдыгынан уһуктан,
 Саҕахха кириэр диэри үлэлиирэ.

Хара илиитин күүһүнэн,
 Эр киһилии хоодуоттук,
 Үарахан, чэпчэки диэбэккэ
 Ылларан, тартаран үлэлиирэ.

Үлэттэн дуоһуйуу ылан
 Ис сүрэбиттэн тартаран,
 Сылайбытын да умнан,
 Кыһаллан, тартаран үлэлиирэ.

Көрөр-харайар ынахтара,
 Субай, ньирэй сүөһүлэрэ
 Махтаммыттыы киэн сыһыыга
 Торолуһан, үөрдүһэн

сылдьаллара.

Ийэм үлэтиттэн дуоһуйан
 Киэн тутта кэпсээччилэр,
 Хаһыакка хайҕааннар суруйан
 Бастын ийэҕэ махтаналлара.

Ийэм Яковлева Екатерина Петровна (1929–2014) наһаа кыайыгас-хотугас, туруу үлэһит этэ. Коммунистическай үлэ ударнига, хас да пятилетка туйгуна бэлиэлээх, Москубаҕа бүтүн союзтааҕы но-руот хаһаайыстыбатын быыстапкатын кыһыл көмүс мэтээлинэн наҕараадалааммыта. Сунтаар оройуонун Ленин орденаах Элгээйи сопхуос Хоро отделение-тын чулуу ыанньыксыта, ньирэй көрөөччүтэ этэ. 70 сааһыгар диэри үлэлээбитэ.

Абам Николаев Тимофей Иннокентьевич (1917–1974) сэрии кыттыылааба. «Германияны кыайы иһин», «Бойобуой үтүөлэрин иһин» мэтээллэрдээх. Бу орто дойдуттан арахсыар диэри Ленин орденнаах Элгээйи сопхуос Хоротообу отделение-тыгар сүөһү көрүүтүгэр үлэлээбитэ.

Үлэ дьол

Саха кинитэ барахсан
Үлэнэн дуоһуйан
Дьыл уларыйытынан
Тэннэ хардыылаан олорбута.

Сайынны түбүк эмиэ
Олус да элбээтэр,
Үөрэ-көтө окко бары
Хотуулаахтык үлэлииллэрэ.

Кыстыгын саһаанын
Эрдэттэн бэрийэн
Саас буолла да
Мас мастаан кэрдэрэ.

Ол үгэни тутуһан
Сахалар тыыннаахпыт,
Умнуман даа, бар дьонум,
Көлүөнэ үгэһин тутуһун.

* * *

Үлэтэ суох олоруу
Ыалдыбыкка тэннээх,
Тэннээх дьонтон хаалыы
Олох отуорун алдыатар.

Ытаабакка-сонгообокко,
Хайдах кыахпыт баарынан,
Харчы хантан кэлэрин
Сыаналыахха, доҕоттоор.

Үлэлээх буолуон, атаһыам,
Хамнастаныан өрүүтүн,
Дьоннуун тэннэ сылдыаһынын
Үлэ тыынын эн билиэн.

*Тихомирова Дария Алексеевна-Бэлэх.
Өймөкөөн улууһа. Томтор.*

*Икки оҕо ийэтэбин, уңа өттүбэр уолла-
ахпын, хаңас өттүбэр кыыстаахпын, сиэн-
нэрдээхпин. Пр. СХИ бүтэрбитим. Ветери-
нарнай врач идэлээхпин.*

Ийэбэр

Үлэ үөһүгэр үтүрүттэрэн,
Үгүс түбүгү эн сүгэн,
Тахсар күннүүн сиэттиһэн
Турарын, олоххор тиэтэйэн.

Куруук үүттээх чэйгинэн,
Сылаас астаммыт алаадыгынан
Киирбит ыалдыты көрсөрүн,
Кэһии тутуурдаах ытыарын.

Сибэккени эн таптыырын,
Тыллан табыстар үөрэрин,
Сырдык ыраас сардаганы
Саната сылдыар буоларын.

Ийэкээм, күндү киһим,
Уйадыа ахтар, угуттуур сылааһым,
Араначчылыыр Үрүн аанһалым,
Умнуллубат, сүппэт кэриэһим.

Үктэлтэн үктэлгэ

Чэрдээх илиилээх, сиерпэлээх өтүйэлээх
Чулуу норуот чэгийн кэскиллээх.
Үктэлтэн үктэлгэ, үйэгтэн үйэбэ
Үлэнэн үлүһүйэ үктэнэн истэбэ.

Төлөннөөх сүрэхтэр холбоһо түмсэллэр,
Уулуссалар, болуоссаттар дьонунан туолаллар,
Уруйдаан-айхаллаан парадтаан иһэллэр,
Төрөөбүт төлкөлөөх, олоххо эрэллээх.

Эйэ. Үлэ. Маай.
Энээрдэһэр күн сыдыбай.
Сир үрдүгэр көнүлгэ көччүйэ
Саас кэллэ, үөрэ, өрүкүйэ.

Эмчит идэлээх

Мин балтым эмчит идэлээх,
Ол үгүс дьонно кэрэхсэбиллээх.
Ол эрэн дьылҕалардыын
ханыылаах,
Олорор олоҕо оннук тосхоллоох.

Үдүк-бадык буолуута,
Үрүң күн үөһэ ойуута,
Түүннэри-күннэри ынырар,
Дьон-сэргэ ыарытыйар.

Ситэ дьэстигэр киирбэт,
Сылаас чэйин испэт,
Кириэс охсуулаах суумкалаах
Кини кими эрэ быһыахтаах.

Кэлэр кээмэйэ биллибэт,
Кыл түгэн абыраабат,
Арыт эмп да курулаабат,
Көдүүстээх сырыы туһалаабат.

Абата көрдөспүт кэриэстээх,
Андабар кэриэтэ хардалаах,
Үтүөрдэр эрэ ыралаах,
Үөһэттэн ыйдарыылаах аналлаах.

Христофорова Акулина Дмитриевна. Нам оройуонун Үөдэй нэһилиэгэр 1951 с. олунуу 8 күнүгэр күн сирин көрбүтүм. Оскуоланы Хатырык орто оскуолатыгар чөрэнэн бүтэрбитим. Зоотехник-организатор идэтин 1976 с. бүтэрбитим. 1977 с. Үөһээ Бүлүү Дүллүкүтүгэр олоробун. Хоһоону 2015 с. суруйарга холонобун. Билигин пенсияҕа олоробун.

Дьон үлэбэ турунар

Кыстыкка оттук мас бэлэмэ
Тоноруу кэмнэри баттаһа
Бу тирээн кэллэбэ тиэтэтэ,
Күүрээннээх үлэбэ ыныра.

Тыа дьоно үлэбэ турунар,
Соругун кыайарга дьулуһар,
Биир кэм эрбиитэ бирилиир,
Сааскы күн ол ону биһириир.

Халын тыа уйгуура уһуктан
Кырыа-хаар төбөтүн илгистэр,
Күүрээннээх үлэттэн, үөрүүттэн
Кини да санаата көннүүөрэр.

Мас бөбө чөкөйдө, эрбэннэ,
Мутугун чохчото умайда,
Бырысыап мунунан тиэлиннэ,
Кыстыыр мас бэлэмэ бу бүттэ.

Тыа киһитэ олорон да турбат,
Түбүгэ-садьыга дьэ бүппэт,
Илиитэ ылсыабын эрэйэ
Бииртэн биир эргийэн кэлэрэ.

Үлэһит киһиэхэ эбэрдэ!
Тыа сирин өрө тутар үтүөбэр,
Үлэттэн дьолломмут бэрт үтүс,
Ол суолу өрүүтүн эн тутус!

Тыа ыала

Тыа ыала барахсан
Уһун күн хамсанар,
Тиэргэнтэн сабалаан
Тутан, айан таһаарар.

Үрүн үүт илгэни үрүйэлии
Үрүлүтэ сүүрдэллэр,
Үгүс түбүк, күүс үлэнэн
Үгүөрү эмис эти ыаллар.

Арыы, сүөгэй, сыалаах эт
Амтаннааҕа тыаҕа баар,
Аһы-үөлү дэлэтэллэр
Адьас илиини араарбаттар.

Сахалыы ис куттаах
Сатабыллаах тыа ыала,
Соло суох дьонноро
Сарсынны күнгэ эрэллээхтэр.

Тыа сирэ кэхтибэтэр
Тупса, сайда турдар,
Үүнэр көлүөнэ ыччат
Үлэни өрө туттар.

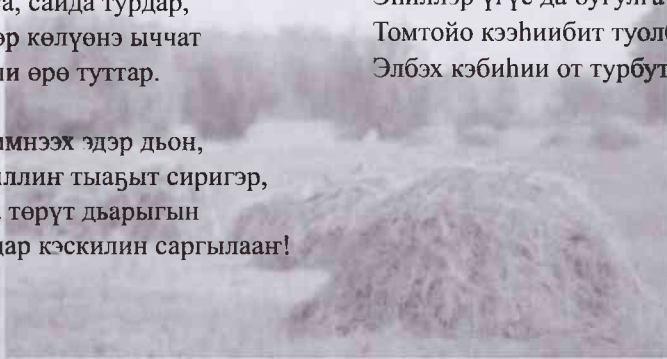
Эрчимнээх эдэр дьон,
Эргиллин тыабыт сиригэр,
Саха төрүт дьарыгын
Сайдар кэскилин саргылаан!

От үлэтэ

Охсуллар ото тэлгэнэн,
Туймаардар сыта дыргыйан
Үчүгэйиэн үүнүүлээх ходуһа,
Локуор от хойуутук аспыта,
Эплэтэ сүрэҕи үөрдэн
Тупсубут ходуһа нэлэйэн
Элбэҕиэн бугула турбута!

Оол онно мотуор куугунуур,
Тыаһа биир күдьүс дыгыһыныр,
Үөскэ, күөлүн арыытыгар
Ланхалаах өлөнү тэлгэтэр,
Эрчимнээх эр хохуун отчут
Тохтообот, оҕустаран далайар.
Эргийэн арыыга ыраатар.

Оппут кээһиитин үгэнэ
Тыраахтар сыарҕаны соһоро,
Үөлэн ыланнар бугулу
Лөглөччү көтөҕөн уураллар,
Эһиллэр үгүс да бугулга
Томтойо кээһиитин туолбута,
Элбэх кэбиһии от турбута!

*Иванов Николай Николаевич-Хоро Холлой.
Хоро нэһилиэгэр Үөһээ Бүлүц улууһугар алтынньый
23 күнүгэр 1959 с. төрөөбүтүм. Хатаска олоробун.
Бэргэннээхпин, түүрт оболоохпун. ЖКХ систиэмэ-
тигэр үлэлибин. Бизнсийэниэрбин.*

Дьолго Махтал

Үөрэ-көтө сылдыахха,
Үрүн күүскэ үнүөххэ,
Үүнэр күнү көрсүөххэ
Үрдүк мэнэ халлаанга.

Үстэ тонхох гынаахха,
Үллэр баайы көрдүөххэ,
Үйэ сааһы ааһаахха,
Үлэ-хамнас аахсыахха.

Үрүн-хара түгэнгэ
Үтүрүйбэт буол, сэргээ,
Үчүгэйи эн ирдээ,
Үгүс дьолу биһирээ.

Үгэс-сыһыан айдала
Үүнэр кэскил махтала,
Үөрэх алгыс кыһата
Үрдэл арчы туруга.

Үөрэх Кыһата

Үөрэх күнэ күүрэйдэ –
Үөрэр оҕо сүргэтэ,
Үгүс билии элбээтэ –
Үһүс кылаас эйгэтэ.

Үксүүр күргүөм үлэтэ
Үөрэх учуутал кыһата,
Үтүө билии биһигэ
Үүнэр сырам сыаната.

Үчүгэйиэн сылтан сылга
Үрдүк чыпчаал оскуола
Үтүктүһэннэр ааҕарга-суруйарга
Үрдэтиэххэ өйү кыайа.

Үмүөрүһэн бииргэ үөрэнэн
Үнэр сириг оскуолан,
Үллэстэбинг билии суолун,
Үксэтэбинг өйгүн билэн.

Үрдүү турдун үөрэбирии,
Үбүлэнэн сайдыы-ситии
Үлэ-үлэ бастын кирбии
Үөрэннэххэ туйгун билии.

Үлэ дьол

Үлэ дьол дииллэрэ,
Үгүс дьоммут этэрэ,
Оруннаах тыла буолара,
Отой сөпкө туолара.

Үлэлээммит айах ииттэн
Үлэ дьол диигин эн,
Үлэлииртэн туох ордук
Үрүг күннэ баар булуой?

Үүммүт күммүт – үлэнэн,
Үрдүк чыпчаал – үлэнэн,
Үүнэр аспыт – үлэнэн,
Үөрэх эмиэ үлэнэн.

Үүтгээх чэйин үлэнэн,
Үүнэр оҕо үлэнэн,
Үгүс олох олорор
Үүнэр дьылҕан тохтоотор.

Үрүг күнтэн атаарар
Үтүө тылы этэллэр,
Үстэ хоруоп тонсуллар
Үһүс күннэр көмөллөр.

Үйэлэри аңаардаан
Үлэ хаамар уруйдаан,
Үүнэр көлүөнэ үлэлээн,
Үөрэр, төрүүр үлэлээн!

Винокурова Майя Арсентьевна Өймөкөөн оройуонугар Сордоңноох нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүтэ. Билигин бочуоттаах сынньалаңҥа олорор, 4 оболоох, 7 сиэннээх. Хоһоонноро улуустаабы «Хотугу Сардаңа» хаһыакка бэчээттэннэллэр. Хоһоон конкурсуҥ хас да төгүллээх кыттыылааҕа.

Ааспыт үйэ кэрэ кэмэ
Түптэ сыттаах сайылык,
Айаатыр агыр оҕустаах,
Эргиччи сибэкки симэхтээх.

Ыанныыйбыт ынахтар ыксааннар
Ыамнарыгар кэлэллэр,
Кырачаан бэйэлээх ньирэйдэр
Көнүл көччүйэ сүүрэллэр.

Манан былааттаах ыанныксыттар
Үрүн илгэни үрүлүтэллэр,
Үүттэрин сэппирээтэллээн
Сүөгэйи, арыыны астыллар.

Оҕо аймах илии-атах
Иһит сууйан көмөлөһөр,
Үлэлэрин бүтэрээт
Көлүччэ уутугар күлөһийэр.

Билигин сайылык фермата
Иһийэн чуумпуран тураахтыр,
Сайын аайы ааспыт кэмин
Санаан ылар, хараастар.

ҮЛЭТТЭН ДЬОЛЛОНОН

Сааскы күн
Сардангаларын ыһан,
Сир дойдү сэргэхсийэн,
Сылаас тыына сыдыаайда.

Тыа дьоно үөрдэ-көттө,
Оҕолуун, кырдыаҕастыын,
Олуһун диэн астынан,
Мас мастыы таҕыста.

Үлэ, олох биир ситим,
Сахам дьоно барахсан
Үлэттэн дьоллонон,
Кэскиллэрин түстүүллэр.

* * *

Оҕо эрдэхтэн куул тэбээн,
Хотон хаарын түһэрэн,
Сайынын от оттоон,
Аастаҕа оҕо сааспыт.

Үлэнэн үлүһүйэн,
Үлэни үрдүктүк тутан,
Үлэттэн дьоллонон,
Бу күннэ кэллэхпит.

Үлэлээх буолан олохпут уһуур,
Үлэһит дьон буолан,
Инникигэ эрэллээхпит,
Сайдыыны салайсабыт.

Винокурова Татьяна Михайловна Уус Алдан Сыңаах нэһилиэгиттэн төрүттээх. Өлтөх нэһилиэгин Бэйдигэтигэр олорор.

Учуутал

(Тумул орто оскуолатын учууталларыгар ананар)

Учуутал –
Үөрэтээччи, иитээччи,
Билиини инэрээччи,
Оҕону такайан
Эр бэрдэ онорооччу.

Учуутал,
Олоххо билиилээх
Ыччаты иитэбин.
Олоххо сайдыыны
Түстэһэн иһэбин.

Учуутал,
Үөрэппит ыччатын
Инники эрэлбит,
Олохпут сайдыытын
Тутааччы дьоннорбут.

Учуутал,
Сыраалаах үлэн өрүү
Өтө көстө турар,
Кэскили айсаллар
Билиилээх ыччатын.

Тимир ууһа

Өбүгэ төрүт дьарыгын
Утумнааччы, салбааччы
Тимир ууһун удьуора –
Сахам киэн туттуута.

Күөтү күөртээн күөдүтүө,
Кыһа уотун уматыа,
Кыстык тыаһа лынгыныа,
Умнуллубут сөргүтүллүө.

Үйэттэн үйэбэ салбанар
Уус кыһата күөдүйэр,
Ыстаал тимир ыһаарыллар
Тимир ууһа буһар-хатар.

Саха ууһа сурабырар
Лонкуначчы хомуһа ыллыыр,
Куйаарга тойуга кутулар,
Аан дойдуга иһиллэр.

Ааспыт үйэ кистэлэнэ
Сүктэр кыыс симэбэ арыллар,
Үрүн көмүс сүүрүгүрэр,
Айыы кыыс симэбэ кутулар.

Өбүгэ дьарыгын утумнааччы,
Саха үгэһин салбааччы,
Ураанхайы аатырда туруо,
Удьуор ууһа салбаныа.

Үлэ күүрээнэ

Ходуһа үлэтин күүрээнэ
Күүстээх үлэ көбө,
Айылбалыын быһа ситимэ,
Эт-хаан эрчимириитэ.

От үлэтин үйэбэ
Саха киһи хото үлэлиирэ,
Сайынны биир күн
Дьылы аһатар – диирэ.

Ийэ буортан тирэнэн
Сиртэн күүһү ыларэ,
Түүн сойбут салгын
Урагы дьайыыта ингэрэ.

От үлэтин үгэнэ
Күүс-уох күрэхэ,
Инниир быччынг күүрүүтэ
Үлэнэн киэн тутуу инниитэ.

Ходуһа үлэтигэр түмсүү,
Күүстээх үлэбэ өйөнсүү,
Эркин курдук эрэнсии,
Үлэнэн буһуу-хатыы.

Ходуһа үлэтэ эр киһини
Тутум үрдэтэр, сурабырдар,
Хотуулаах үлэ түмүгэ
Эр бәрдин кыайыыта хотуута.

Захарова (Корякина) Марина Ивановна-Марына Кынат. 1974 сыллаахха алтынньы 6 күнүгэр күн сирин көрбүтүм. Чурапчы ээлиэнньэтин олохтообубун. Кэргэмминээн Захаров Василий Николаевичтыын түүрт оҕолоохпут. Икки уол, икки кыыс. Сиэннээхпит.

Үөрэх управлениетыгар 1993 сылтан экономичынан үлэлибин. Ону таһынан хоһоон айабын. Иистэнэбин, оҕуруонан оһуор анһабын, кыбытыгынан тигэбин. Сахалыы туйабын, оһуохай таһаарабын.

Мин аҕам **Корякин Иван Ильич** (дядя Ваня) 1945 с. кулун тугар 3 күнүгэр Нам оройуонун I Хомустаах нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо. Аҕам армияҕа барыар дээрэ Хоптоботообу колхоз ыарахан үлэтигэр эриллбитэ, буспута-хаппыта. 1963-1966 сс. Советскай Армия кэҕкэтигэр Тиксиигэ стройбат чааска туйгуннук сулуспалаан Кыайыы 20 сылынан мэтээлинэн наҕараадаланан, махтал суруктарынан бэлиэтинэн дойдутугар төннүбүтэ. Одьулууннаабы 13 №-дээх СПТУ-га үөрэнэн тракторист идэтин баһылаан, Эрилик Эристиин колхозка хас да сыл үтүө суобастаахтык трактористаабыта. 1972 с. Чурапчыттан Ефремовтар халын аймахтар кыыстарын **Ефремова Анна Афанасьевна**ны холбоһон, уоллаах кыыс оҕолонон, уһаайба ылан дьыэ туттан, сүөһү-ас иттэн Чурапчы биир дьонун ыала буолбуттара. 1978 с. кэргэнэ ыалдьан өлөр. Аҕам 33 сааһыгар огдообо хаалар. Икки оҕотун соботогун иитэр, улаатыннартыыр. үөрэттэрэр. Онно күүс-көмө буолаллар ийэбит дьонно – эбээбит. Күүстээх үлэ кэнниттэн кизһэ дьыэтигэр кэлэн, аны 4, 5 саастаах оҕолору көрөр. Сыйа-бааһа оҕолорун ас буһарарга, танас сууйарга, дьыэ хомуйарга, бурдук аһа астыырга барытыгар үөрэтэр. Дьыэ-уот ыраас буоларын ирдиирэ. Остуолугар куруутун толору астаах буолара. 1972-1978 сс. коммунальнай тэрилтэҕэ тракториһынан үлэлиир. Таһаарылаахтык үлэлээн 1976 с. РСФСР уонна

ЦК профсоюз ОДЪКХ Министерствотогт-тан республика үрдүнэн «Социалистиче-скай үлэ куоталаһытын кыайыылааба» дин бочуоттаах знак, грамота ылар. Республика үрдүнэн СССР таһымнаах наҕарааданы оччолорго үс эрэ киһиэхэ биэрбиттэриттэн биирдэстэрэ мин аҕам буоларынан кинэн туттабын, астынабын. Тыаҕа маска сылдьара, мас кэрдээчи, тырахтарыыс бэрдэ этэ. «Үлэни илиигит-

тэн араарыма» – дин куруутун сүбэлиирэ. 1978 с. лесопункт тэрилтэтигэр тракториһынан үлэлиир. Манна эмиз үтүө суобастаахтык үлэлээн бастын үлэһит аатын ылан элбэх грамоталарынан наҕараадаланар. 1992 с. коммунальнай хаһаайыстыба тэрилтэтигэр кочегарынан үлэлиир. 2000 с. бочуоттаах сынньаланна тахсар. 2007 с. РФ үлэ ветерана буолар. Оһохчут бэрдэ буолан, ынырыыга сылдьара. Маһынан уһанара. Дьон кыһалҕатын бэйэтигэр чугастык ылынара. Дьонго мэлдьи көмөлөһө сатыыра, akkaастыыр диэни билбэт этэ. Аҕабыт 50 сааһыгар бастакы сиэннэммитэ. Билинни кэмгэ Иван Ильич 10 сиэннээх, 1 хос сиэннээх. Кинилэри барыларын оҕолоон, көрөн-истэн, аһатан-сиэтэн, бүөбөйдээн, куруук көтөҕө, кими да хаалларбакка сиэтэ сылдьара. Күнэ-ыйа кинилэртэн тахсара. Аҕам барахсан 63 сааһыгар күн сириттэн бараахтаабыта. Хоһооммун аҕабар аныыбын.

Үлэһит киһи

Кыра эрдэхтэн үлэҕэ эриллэн

Үлэни илииттэн араарбат,

Үлэттэн толлон турбат.

Остуолугар толору астаах,

Олоххо бастын сатабыллаах

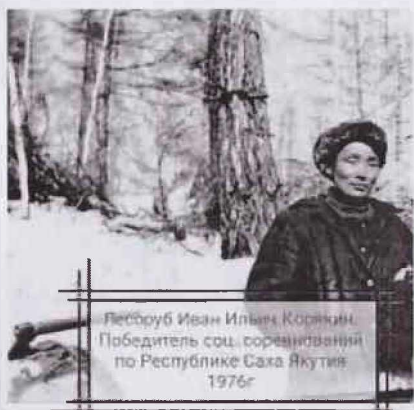
Үлэһит киһи – мин аҕам.

Хара тыаны, толоону солоон,

Саха сириг үрдүнэн

Тырахтарыыс үрдүк албан

аатын ылла.

Лесоруб Иван Ильич Коркин.
Победитель соц. соревнования
по Республике Саха Якутия
1976г

Кэргэним аҕата **Захаров Николай Петрович** 1940 с. ыам ыйын 11 күнүгэр Уус-Майа улууһун Күп нэһилиэгэр эбэнки удьуоруттан төрүттээх төрөөбүт. Кини улахан астык көрүҥнээх, холку сэмэй майгылаах, дуораһыйбыт баас куоластаах, дьонно-сэргэбэ ытыктанар киһи этэ. Айылбаттан күүстээх-уохтаах, доруобай киһи буолан «Доруобай Коля» диэн норуот таптаан ааттаабыт. Кини эдэр сылдьан сэлээркэлээх

буочуканы чэлпэкистик көтөбөн үөһээ бортовой массыына кузовыгар холкутук быраҕаттыыр күүстээх киһи эбит. Тобус толору уулаах икки 40-наах бөтүнү биэдэрэлэри тутар курдук тутан кэлэр эбит. Кини идэтинэн слесарь-сантехник. 1968 с. пенсияҕа 55 сааһыгар тахсыар диэри 27 сыл Чурапчытаабы «Сельхозтехника» тэрилтэтигэр ситиһиилээхтик өрөмүөннүүр мастерскойга слесарь быһыытынан үлэлээбит. Оройуонна биллэр рационализатор, ыччат наставнига, коллектив киэн туттар киһитэ. Кэлин төрөппүт улун, мин кэргэммин **Захаров Василий Николаевичи**, бэйэтин тэрилтэтигэр үлэлэтэн республикаҕа биллэр автомеханик, рационализатор онордо.

Күүстээх-уохтаах көрүҥнээх
Ньургун Саха бухатыыра.
Тимир күүстээх үлэтигэр убаммыт
Сатабыллаах үлэһит.
Тимир көлө өрөмүөннээччитэ,
Киһи киэн туттар киһитэ.

Шестаков Тимофей Иванович-Чоххуруос. 1949 с. Бүлүү куоратыгар төрөөбүтүм. Үөһээ Бүлүү Намыгар оҕо сааһым ааспыта. Толору орто үөрэхтээхпин, Электрик специальностоохпун. Билигин Ньюрба улуунун Антоновка дэриэбинэтигэр олоробун. «Кыталык» КДь-гэр баяниһынан үлэлиибин. Иллэң кэммэр хоһоон суруйуутунан икки сылтан бэттэх дьарыктанабын. «Уран тыл оһуора» түмсүүгэ баарбын.

Айар куту кынаттаан

Тапталлаах куоратым баарабай таһаата
«Кыталык» аатынан кылбайа дайабын,
Кэскиллээх ыччатын күүрүүлээх санаата
Кынаттаан көтүтэ – күннэтэ сайдабын..!

Киэн Эбэ барахсан килбэйэр киэлитэ,
Бу Бүлүү өрүспүт таһымныыр таһаата,
Күөх Ньюрба күлүмнүүр көстүүлээх биэрэгэ
Тулалыыр тутуунан эргийэ хамсаата.

Кинкиниир киэн халлаан мындаалаах арбаһар
Соботох Үрүң күн аалыста кылбайар,
Күөх Ньюрба киэн кэтит килбиэннээх аартыгар
Сорсуннаах ыччатын соргута угуйар..

Эрчимнээх сүрэхтэн эдэрдии ылсыһан
Эгэлгэ үлэни эрдээхтик айаллар,
Дьон-аймах түмсүүтүн тэрийэн-салайан
Дьол-үөрүү бастыгын күннэтэ ууналлар.

Ураты күүрүүлээх ураанхай ыччата
Улуукан санааны уһаты ыпсарар,
Далайар эрчимнээх дабаамыр хаамыыта
Дарбааннаах далайга дарбыйа ынырар.

Билиини биэтэстээн, санааны сааһылаан
Биир кэлим кэлэктиип биһирэм үлэлээх,
Талаанын арийан, дьобурун баһылаан
Талаһар үрдүккэ тахсыылаах биэтэктээх...

Күннэтэ бараммат, күргүөмэ уостубат
Күүрээһнээх үлэбит көстүбэт энээрдээх,
Ол эрэн дьон-сэргэ үөрүүтэ бараммат
Олобун оһуордуур ураты киэргэллээх.

Үйэлэр тухары культуура байыһа
Үлүскэн күннэргэ эппиэттээх үлэлээх,
Ардыгар күнүс-түүн олоххут бадьыһа
Артыыстыы тэтимнэ түмүллэр үөрүүлээх.

Сылааны-сылбаны эрэйэр кэмнэри
Санныга иилинэн биллигит эрээри,
Кимизхэ даһаны соннообот идэни
Кырдыга баһылаан кэллэххит эһиги!..

Түбүктээх үлэттэн түүн-күнүс умнуллар,
Ис дууһа изйиитэ сүрэххэ кутулар,
Күн дьонун көччүтэр көр-күлүү таһылар,
Бу үрдүк сыанаттан баар дьонно уунулар!..

Саалаба олорор сэргэх-чуор көрөөччү
Сыаналыыр түмүгэ – ытыһын тыаһынан,
Эйиэхэ бэлэхтиир дьобуннах үөрүүнү
Эрэйгин төлөтө туһаайа махтанан...

Биир сүүрэн олоххо таласпыт баһабыт
Барыгыт боччумнаах барбарар соруга,
Үйэлэр тухары таһымныыр талаангыт –
Үлүскэн үлэни үмүрү тутарга!..

Кыталык кэриэтэ кынатгаах санаалар
Кылбаара дайдыннар кыраман үрдүккэ,
Кылыһах энсиллэр көнгүл-дьол тойугар
Күөрэйэ көтгүннэр көбүлүүр күлүмнэ...

Ылбабай ырыанан ыныра угуйан
Ымыылаах дууһабыт сылааны билбэтин,
Айар кут алыба арылла кутулан
Албаннаах аартыкка айхаллы диэлийдин!..

Барыгытын тапты хайжаан

Күөхтэй Ньурбам туонатыгар
Күндү дьонум барахсаттар
Талы талба талааннаахтар,
Хатарыылаах кылааннаахтар,
Уһаарыылаах таһаалаахтар,
Чочуллаахтаан чочуонайдар,
Чиргил масты тэтиэнэхтэр,
Чэгиэн, чэбдик бэйэлээхтэр.

Алаас нарын сибэккитин,
Аралыһар чэчиктэрбин,
Аһар салгын алжаан ыллыыр
Арылыһар кэрэлэрбин,
Күнүм сылаас утабыгар
Күөйэ тутан киэргэтэбин,
Ыйым кыһар туналыгар
Ыга тутан биһирибин.

Сырдык ыраас мичээргитин,
Тэбэнэттээх хараххытын
Сааскы халлаан сүһүмугар
Тэннии көрөн долгуйабын,
Өрүү дьонно туһалаабы,
Үөтүүлээби, кэскиллээби,
Ыччат дьонно аналлаабы
Ыпсарабыт, тэрийэбит.

Ырыаларга кыттыһангыт
Ырык санаа баарыстаабат,
Тойуктарга тобуорангыт
Тумуу, сөтөл аргыстаспат,
Ойор күнү уруйдаангыт
Олох сүннүһүн тутуһабыт,
Кириэр күнгэ бигэнэннит
Кимиилэрдээх санаалааххыт...

Үлэ күүстээх тэтиминэн
Үөрэ-дьүөрэ эрчимнээххит,
Бары бииргэ, күргүөмүнэн
Быһаарыылаах үктэллээххит,
Эһигинэн кизн туттаммын
Эдэрсийэр кэриннээхпин,
Көдьүүһүрэр үөрүү кымын,
Көнгүл сүгүөх энээрдээхпин.

Барыгытын тапты хайжаан
Баржа махтал тылларынан
Ыраах сиртэн ахта санаан
Ыыттым, дууһам набылынан
Ыпсарылар санааларбын,
Ырыа-хоһоон дайытаммын,
Кыталыгым кынаатынан
Кыйа көтөр кытылбынан...

*Данилова Ольга Петровна-Харыстаана.
Дьааны улууһа, Остоолбо бөһүөлэгэ.*

1949 с. Юттах бөһүөлэгэр олунньу ыйга күн сирин көрбүтүм. 8 кылаас цөрөхтээхпин, ыанньыксытынан үлэлээбитим. Билигин биэсийэбэ олоробун.

Хачыгаар үлэтин хайбаан

Тымныбыт бүгүн олуһун,
Кыһыран олус сүрдэммит,
Буурбайар туманы түһэрбит,
Буурбаны, силлиэни ытыйбыт.
Тымны оҕус муоһа тостоору,
Кыһыран бурбайа тыыннаба,
Кыыдаан кыһынны тымны
Хайдабын билин эрэ диэтэбэ.
Оһохпут буруота унаарар,
Хачыгаар үлэтэ күүһүрэр,
Оһобун харса суох оттор,
Утуйар туһунан умнаахтыыр.
Сүүһүн көлөһүнүн соттор,
Күөмэйин чэйинэн сиигирдэр,
Хачыгаар чоһун бэлэмниир,
Хочуолун туругун көрүнэр.
Солбуйар хачыгаар кэлиэбэ
Этэннэ үлэтин туттарыаба,
Дьиэтигэр тийэн сынньаныа,
Чуумпуга сытан утуйуоба.
Сып сылаас итии дьиэбэр
Сынньан утуй хачыгаар,
Сайыны түүлгэр көрөөр,
Сөрүүн ууга сөтүөлээр.
Хачыгаар үлэтин хайбаан,
Ханнык да тымны түстүн,
Хачыгаар үлэтэ тохтообот,
Хачыгырайар, оһобун оттор.

Тыа сирийн үлэһитигэр

Көмүс күһүммүт күрэнэн,
Сымнаҕас хаары үллүктээн,
Кырыалаах кыһын кэлэн,
Тыа дьонун үлэтин эбэн,
Кыбыыга от, мас тийиитэ,
Ынаҕы хотонно баайан,
Уулатыы, аһатыы түбүгэ.
Олорон турбакка үлэлээн,
Кыыдааннаах кыһынныын
Ким кыайар эбит диэбиттии,
Үлэһит киһи күнү былдьаһан,
Үлэһиир хотонно, таһырдыа.
Тымныы буолла диэхтээбэт,
Суорҕанна сууланан сыппат,
Уһуктаат оһоҕун оттуоҕа,
Мас кыстаан дьиэтин сылытыа,
Дьэ онтон саҕаланыа күннээҕи
Түбүктээх бүппэт элбэх үлэтэ.
Тымныы кыһынныын эрийсэн,
Туруулаһан үлэлээн, хамсаан,
Остуолугар сибиэһэй астарын,
Барытын нэлэччи тэлгэтэн,
Киирэн кэлбит ыалдытын
Үөрэн көтөн күндүлүөҕэ.

Ыанньыксыт

Сарсыарда эрдэлээн туран,
Ыанньыксыт ыксыыр хотонно,
Хотон аанын арыһан киирээтин,
Иччилэрэ кэлбитин билэннэр
Ынахтара ыгырана көрсөллөр.
Ыанньыксыт ыарахан үлэтэ
Саҕаланнаҕа сарсыардаттан,

Ыксалынан халаатын кэтээт
Ынахтарын саафын ыраастыыр,
Муостаны күрдьэрин быыһыгар
Ынахтарын таптаан имэрийэр.
Ынахтар барахсагтар иччилэригэр
Махтанан харахтара чобулуһаллар,
Үүттэрин туппакка бүтүннүү биэрэннэр
Элбэх үүтү курулаччы ыаталлар.
Ыанньыксыт үөрэн мичээрдиир,
Сотору ылыммыт былаанын толоруо,
Үэтин түмүгүттэн астынан долгуйуо,
Көрөр истэр ынахтарыгар махтаныа,
Ынньыксыт сүрүбэ үөрүүнэн туолуо.

* * *

Хойуу оттоох ходуһаба
Хотуур тыаһа сырдыргыыр
Охсулубут сир кэнээн
Олус үөрэ көрөбүн .
Кыраабыллаах кыргыттар,
Былааттара кылбаһан,
Ырыа тойук аргыстаах
Оту харбаан мунһаллар.
Хойуу бөдөн бугулар
Лөглөрүһэн элбээннэр,
Кэбиһини күүтэннэр
Чөмөхтөһөн тураллар.
Отчут бэрдэ мунһустан
Көхтөөх үлэ тигиниир,
Омурбанна сынһаланна
Көрдөөх сэһэн кэпсэнэр.
Уолан бэрдэ уолаттар,
Кыталык кындыа кыргыттар
Үлэлэрэ таһаарыылаах,
Кэбиһиһилээх от түстэнэн,
Сүргэлэрэ көтөбүллэн,
Үөрэн көтөн дыһэлээтилэр.

Попова Евдокия Иннокентьевна-Айыына.
Мэңэ Хаңалас Бүтэйдээбиттэн төрүттээх. Мэңэ Хаңалас улуунун «Таммахтар», «Бүгүңү Бүтэйдээх» айар холбоһуктар, «Сырдык» сир-туом түмсүчү чилиэнэ, «Эркээйи» хаһыат общ. корреспондента. Бүтэйдээх нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо. «Сайылыгым барахсан», «Олох эргиирэ», «Чобуо чуорааннарга», «Ыра санаам ыллыктара», «Ийэ куннар иңэрэн» кинигэлэр ааптардара, уонтан тахса хомурунньуктарга хобоонноро киирдилэр, түөрт хобооно ырыа буолан көттүлэр.

От үлэтэ

Итии-куйаас сатыылаан,
Самаан сайын эрдэлээн
Саҕаланна үтүө түгэн –
Кэтэһиилээх от үлэтэ.

Кыраабыллаах кэрэ куолар
Кынталдыыһа дайдылар,
Хотуурдаах хоһуун уолаттар
Хоннохторо арылыннылар.

От сүмэтэ ситэн,
Сүрэҕи-быары туймаарта,
Оллоонго миин, чэй сыта
Минньигэстик кычыгылатта.

Кыраабыл уга кылбанньыр,
Хотуур тыаһа лынкыныыр,
Бугул, лэкээ кэчигириир,
Кэбиһиилээх от кэккэлиир...

Үлэ күөстүү оргуйар,
Ырыа-тойук дыэрэйэр,
Күүстээх үлэ кэнниттэн
Сүрэх үөрэ эппэйэр.

Үлэ киһини киэргэтэр

Хомуньюус баартыһа саҕаттан
Барыны бары харыстыырга,
Үлэни-үөрэҕи дьүөрэлээн
Дьяныһан үөрэппит эбиттэр..

Оскуоланы бүтэрээт
Фермаҕа үлэлии тахсарбыт..
Москва онтон чугаһын
Бары бэркэ билэрбит.

Партия ыйбыт суолунан
Биэс сыллаах былааны
Күүһү-уоҕу кэрэйбэккэ,
Эттэрбэккэ, эрэллээхтик толорорбут.

Манньык ийтиилээх көлүөнэ
Мэлдьи бэлэм буоларга
Үлэни былаах оностон
Баччаҕа диэри кэллэхпит.

Үлэни үллэри
(Оболорго)

Мас мастааһына,
Муус киллэриитэ –
Уол оҕо эбээһинэһэ.
Иһит, дыя, танас сууйуута,
Иистэни, ас астааһына –
Кыыс оҕо үлэтэ.

От оттооһунугар: харбааһын,
Бугулу бэрийи –
Кыыс, дыахтар өлүүтэ.
Кэбиһиини, бугулу таһыыны –
Кыайыаҕа эр бэрдэ.

Үлэ барыта араастаах,
Үлэ барыта көдүүстээх.
Чэпчэки – кыргыттарга,
Ыарахана – уолаттарга.

Винокурова Василиса Васильевна-Күрүлгэн
1949 с. тохсунньу 22 к. Амма улууһун Абаба нэһилиэгэр холкуостаах дьиа кэргэңнэ төрөөбүтүм. Орто анал чөрөхтээхпин, идэбинэн уһуйаан иитэ эччитэбин. Оболордоохпун, сиэннэрдээхпин, хос сиэннэрдээхпин. Кыралаан хоһооннору, чабырбабы, ча-
стушкалары, сценканы, кэпсээннэри, оһуохайдары суруйабын. Саха сириҥ үтүөлээх оһуохай этээччитэбин.

Оҕо сааһым кэрчик кэмэ

«Бартыһаан Ньюкулай» холкуос сайылык пиэрмэтэ. Ийэм холкуос ыанньыксыта, аҕам – хонуу үлэһитэ. Үлэлии сылдьан ийэм уол оҕону төрөөтө, төрөппүтүтэрбит үөрүүлэрэ сүрдээх, күннэрэ-ыйдара бу оҕоттон тахсар. Арай биир сарсыарда ийэм ытыырыттан уһугуннум. Көрбүтүм оҕобут харахтарын үрүнүнэн көрөн, айаҕын оппоччу атан сытар. Оҕобут өлөн хаалбыт. Ийэм ытыы-ытыы күнүскү ыамна ынахтарын ыы барда. Аҕам хантан эрэ хаптаһын булан аҕалан оҕобутугар «дьааһык» онорор...

Итинник айманан сайын ааста, кыстыкка көһүү буолла. «Кураанах алаас» хоту өттүгэр 7–8 килэмэтирдээх сиргэ «Дьоскуоскай алааһыгар» көстүбүт. Ийэбит ыанньыксыттыыр, аҕабытын ыраах үрэххэ ыыппыттар. Биир сарсыарда ийэм улаханнык ыалдьан ынахтарын ситэ ыабакка киирэн оронугар сытта. Ыанньыксыт үлэтэ ыарахан. Сэрии кэннинээҕи аас-туор олох, ханнык да тизхиньикэ суох, барыта илиинэн үлэлэнэр, танас-сап мөлтөх. Хас биирдии ынаҕы этэттээн сайын түөртэ, кыһын үстэ ыыллар. Ынахтарын саабын соһон таһааран балбаахтыыллар, нөһүө сарсыарда балбаахтарын хоннороннор туспа чөмөхтөөн дьаарыстыыллар. Хас биирдии ынахха кыбыыттан от сүгэн аҕалан аһаталлар, ньирэйдэргэ хаар уулаан уулаталлар. Күнү быһа хотонтон ордубаттар, нэһиилэ киирэн аһаан эрэ тахсаллар. Астарын ийэм тастын эдьийдэрин кырдыаҕас ийэлэрэ буһарар, бэлэмниир. Тастын эдьийдэрэ диэн ийэм ийэтин кытта бииргэ төрөөбүт быраатын кыргыттара. Күнүскү аһылыкка ийэбит турбата, кэпсэтэн көрдүлэр да туһа суох, өйүн сүтэрбит диэн буолла. Түргэн үлүгэрдик киһи булан аҕабытыгар ыыттылар. Аҕабыт нөһүө киһиэ кэллэ, ийэбитин кытта кэпсэтэ сатаата да киһини билбэти

буолбут. Ол түүн ийэбит өлбүтэ. Биһиги үс оҕо тулаайах хааллыбыт, аҕабыт үрэхэр төттөрү барда. Убайым Аркадий оскуолаҕа үөрэнэр буолан Абаҕаҕа ыалга олорор, ийэбит өлбүтүгэр кэлбэтэҕэ, аҕала да сатаабатахтара быһыылааҕа. Биһиги ийэбит аймахтарын көрүүтүгэр хааллыбыт быһыылааҕа. Күн айы дьыэҕэ Бырааппынаан хаалабыт. Мин бырааппын кытары остуол анныгар киирэн куустуһан олорон ытаһабыт. Ытыыбыт ачыктаан, ытыыбыт тонон, ытыыбыт ийэбитин суохтаан. Ким киирэн уоскутарын, аһатарын олох өйдөөбөппүн. Өйдөөбөппүн тоҕо күн айы уһуктан баран оронтон түһэн остуол анныгар киирэрбитин. Баҕар тулаайах оҕолорго аналлаах миэстэ эбитэ дуу?

Аҕабыт ыраах үрэххэ сылдьар кэмигэр ийэбитинэн эдьидэрбит көрөн-харайан сырыттахтара буолуо. Биир түүн түүл түһээтим: «Арай ийэм тыыннаах эбит. Турантан уу баһа бардыбыт. Дьоскуоскай алааһын хоту өттүгэр сыыры өрө тахсан тыа иһин диэки бардахха тураннар бааллар. Олорор дьыэбититтэн ырааҕа суох. Биһиги саамай улахан туранна кэллибит. Тоҕо эрэ ийэм уутун ойбонтон баспакка туран ортотун диэки киирэн иһэр. Мин батыһан иһэбин.

Хардыылаахтаһыт айы кэннибитигэр мууспут алдьанар. Ол курдук баран истэхпитинэ туранг ортотугар тийэн ийэм атаҕын аннынааҕы муус алдьанан ууга түстэ, тимис гынан хаалла, онтон быһаҕаһыгар диэри быган кэллэ, ыаҕайаларын ол мууһа алдьаммыт сир икки өттүгэр уургалаата уонна илиилэрин быар куустан баран муус аннынан баран хаалла. Мин ону көрөн тураммын хаһытыгы-хаһытыгы ытыыбын. «Эн тахсар кыахтаах эрээригин соруйан ууга түстүң!» – диэммин ийэбэр кыһырабын. Ол хаһыыбыттан уһуктан кэллим, дьиннээхтик ытыы сытар эбиппин. Сарсыарда түүлбүн Өкүлүүн диэн эмээхсиннэ кэпсээбиппэр: «Ийэҕит элбэх харах уулаах, ыарахан олоххо хааллартаабыт», – диэтэ. Кырдык оннук, ытааһыннаах-сонгоһуннаах, элбэх харах ууга тохтуулаах, кырбаныылаах, эчэйиилээх ыарахан олоххо оҕо сааспыт ааспыта. Биир күн аҕабыт кэллэ. Кииһи булан үлэтиттэн босхолообуттар. Пиэрмэҕэ от тийээччинэн аҕалбыттар. Биһиги олохпут чэпчээбэтэ, аҕабыт син-биир дьыэҕэ көстүбэт. Бүтүн пиэрмэ сүөһүтүн сиир отун көлөнөн тийэн аҕалы сыанан аҕаабат, эмиэ ыарахан үлэ. Сарсыарда эрдэ баран түөрт-биэс көлөҕө кэбиһиилээх оттон тордуохтаан баран атырдыаһынан тийэн аҕалан кыбыыга сүөкээн киэһэ хойут дьыэҕэ киирэн эрдэҕэ. Эрэй бөҕөтүн көрдө быһыылааҕа. Сотору биир уол оҕолоох ыанньыксыттыгы сылдьар огдообо дьахтары кэргэн ылбыта.

Аҗам Яковлев Василий Петрович,
ийэм Артемьев Вера Егоровна,
убайым Аркадий уонна мин

Таайым

– Өлөксөй, ыл кырыымпаҕар кыратык туохта эмэтэ оонньоон иһитиннэр, ол кэнниттэн угуйуо этибит.

Өлөксөй диэн мин таайым, Алексей Егорович Артемьев, ийэм бииргэ төрөөбүт убайа, пиэрмэҕэ от тийэр буолан харанаттан харанаҕа сылдьааччы. Орто унуохтаах, кыаһаан хааннаах, үөһээ уоһугар тор курдук бытыктаах. Икки өттүнэн хоккуллан хаамарын иһин «Хоккуллааһын»диэн хос ааттаах. Күнүскү күүстээх үлэ кэнниттэн сылааларын таһаараары таайбын көрдөһөн кырыымпаҕа оонньоотон истэллэр. Кырыымпатын таайым бэйэтэ онгостубут. Кырыымпаны онгорорго уонна кырыымпаҕа оонньоурга ким үөрэппитэ буолла? Билбэппин. Мин көрдөхпүнэ кырыымпата хомуос курдук биир туттаахтаах кыра дьааһык курдук этэ. Кыра мас дьааһыкка үөһээ өттүгэр ортотугар төгүрүк гына быһыллыбыт хайабаастах, ол наһаа улахана суох, быһа холоон 5-6 см диаметрдаах буолуо. Дьааһыгар 40-ча см үһүннээх синньигэс чараас хаптаһын хомуос туттабын курдук салгы саалыбыт дуу, силимнэммит дуу, билбэтим. Хайабаастан олох чугас 2-3 см үрдүктээх чараас мас баар, онтукатын иннин-кэннин диэки сыҕарытан кырыымпатын кылын оннун буллара. Дьааһык кырыытыттан ол кыра мас үрдүнэн сүктэрэн төгүрүк хайабааһы таарыйбакка эрэ үрдүнэн оруобуна хабыллар хаба ортотунан синньигэс хаптаһын устун сонос соҕус силимнэспит кыл ситии баран хаптаһын төбөтүгэр ингиннэрлибит. Сотору-сотору лабаххайынан аалан силимнээн биэрэр дииллэрэ. Сонос соҕус кыл ситиилээх кыракый талабынан дуу, маһынан дуу избэн онһуллабыт чаачардааҕа. Ол ситиилэрин сылгы кутуругун кылыттан онгостор дииллэрэ. Дьэ ол тэрилин кырыымпа диэн ааттыыллара, кырыымпатын олус харыстыыра, кимиэхэ да туттарбат

этэ. Кырымпатыгар оонньуурун дьон сэнээрэн истэллэрэ, көрдөһөн оонньооллоро. Атын туох да аралдьыйар суох буоллаҕа. Нэһилиэк киниттэн уонунан килэмэтир ыраах учаастакка олороллор. Билинни курдук электричество уота суох, радио-телевизор мэлигир, концерт-киинэ диэннэри билбэттэр. Көмүлүөк оһох иннигэр олорон таайым кырымпатыгар оонньуур: араас кус-хаас, көтөр саналарын үтүктэр, кэбэни этитэр, дыахтар төрүүр ыарыытын үтүктэн араастаан энэлитэр, онтон эһээхэй оҕону үүт-үкчү үтүктэн ытатар, Туйаарыма Куо ырыатын ыллалтан ытатар-сонотор, оһуохайы үтүктэр. Истибит дьон астыналлар: «Чэ, хата этэннэ быһанна, доруобай оҕо төрөөбүт, ытыыра сэниэлээх», – диэн үөрэллэр, сороҕор: «Барахсан, нэһиилэ төрөөтө, эрэйдэнэн биэрдэ, диэн кэри-куру буолаллар. Биир буукубаны билбэт, үөрэбэ суох киһи диэтэххэ олус талааннаах этэ. Уус да эбитэ буолуо, колхуос үлэтиттэн ордон дьыэ-уот туттубатаҕа, колхуос ыанньык ынахтарын эккирэтэ сылдыбыттара. Кэргэнэ ыанньыксыл, бэйэтэ от тийээччи, сайын субан сүөһү бостууга. Биһиэхэ үөт талахтан араастаан кыһан ойуулаан, араас муостаах, араас кээмэйдээх ынах сүөһүлэри онортуура: ньирэй, ынах, атыыр оҕус, сыарҕатыгар синньигэс ситиинэн кэлгилибит бэрэбинэ тийиилээх көлүнэр оҕус. Бэрэбинэлэрин талахтан бысталаан онороро. Өссө бырааппар чараас хаптаһынтан тэлиэгэлээх ат онорон биэрбитэ. Сүрдээх мындыр этэ. Билинни үйэбэ төрөөбүтэ буоллар аар саарга аатырбыт буолуо этэ. Таайым барахсан ханна да биллибэккэ пирэмэ үлэһиттэригэр кырымпаҕа оонньоон иһитиннэрэн аастаҕа, бар дьон махталын, хайҕалын ыллаҕа. Сытыары сымнаҕас майгылааҕа, куруук мичээрдии сылдыра. Үтүө киһи уһун үйэлэммит дииллэрэ кырдык эбит, таайым кылгас үйэлэммитэ. От тийэ сылдьан тымныйан аҕыйах хонукка ыалдьан өлбүтэ. Оччолорго мин уон үс саастаабым. Уоллаах кыыс оҕоломмуттара да кыраларыгар өлбүттэрэ. Санаһым: «Биһиги оҕолорбутун колхуос кыһын-сайын бүппэт ыарахан үлэтэ сизбитэ. Оҕо көрөр кэлиэ дуо, күнү быһа колхуос үлэтиттэн ордубаккын», – диэн ытамныйара. Сэрии кэннинээҕи аас-туор олох, барыта илиинэн оноһуулар үлэ, мөлтөх ас-танас кими харыстаабыта баарай?!

Онон аагын ааттатар, туйах хатарар ыччата суох. Арай кырымпаҕа оонньуура бар-дьонугар сырдык өйдөбүл буолан сылдыбыта да билигин бииргэ үлээбит, алтыһан ааспыт дьонно, аймахтара өлөн бүтүлэр. Кини өлбүтүн кэннэ төрөөбүт аймахтарын оҕолоро «оннук таайдаах, аймахтаах эбиппит» – диэн билбэттэр даҕаны. Таайым барахсан...

Аржакова Зоя Егоровна-Туйаара. 1958 с. Уус Алдан оройуонун Тумул нэһилиэгэр төрөөбүтэ. СӨ культууратын туйгуна. «Гражданская доблесть» знак (2018 с.), «Күн Өркөн» (2017 с.) хаһаайката. Хаһалас улууһун Өктөм нэһилиэгин культууратын бэтэрээнэ.

Хоһоону 2018 сылтан сабалаан суруйар. Өктөмнөөбү народнай театр режиссерунан үлэли сылдьар.

Суоппар уолаттар

Ыарахан да буоллар – эриэккэс,
Эриэккэс да буоллар – ыарахан,
Үлэлээхтэр биһиги дьоммут,
Ол кимнээбэй – суоппар уолаттар.

Кый ыраах сирдэринэн, араас
Мохолу-эрэйи туорааннар,
Кыһын тымныыны, сайын куйааһы
Тулуйаллар суоппар уолаттар.

Хайалар, тыалар быыстарынан
Ньылбыраан, кута суолларынан,
Бадараан, буурба типпитинэн
Эрэйдэнэллэр – суоппар уолаттар.

Үгүс эр дьон массыналарын
Туохтаабар да ордороннор,
Кылбаччы сууйаннар-тарааннар
Ыраас дьоннор – суоппар уолаттар.

Төһөлөөх уһун суолларынан
Айаннаталлара буолуоҕай,
Уруулу эрийэ сатааннар
Ырыаһыттар – суоппар уолаттар.

Айаннара сымнаҕас буоллун
Мэхэйэ суох, көнө суолунан,
Аартыктара арыллан истинг
Дом! Дом! Дом! –

суоппар уолаттарга.

Барбара туруобун

Үүнэ бүгүн дьоллоох түгэн
Үтүмэн үөрүү аҕалан,
Үрүн күннэ сарыал кыыста
Үтүө үлэһит дьоннорго.

Култуура кулута дэнэр
Кулууп үлэтин дьонугар,
Кэллэ күннэрэ күрүлээн
Кырааһыабай кэрэ дьонно.

«Барбарыы» кулууп дьэстигэр
Баар буоллуннар өрүү элбэх,
Бырааһыннык ыытар күннэ
Баһаам элбэх көрөөччүлэр.

Элбэх харчы кириэхтин,
Эйээрдin ырыабыт ыраахха,
Эдэри кытта эмэннэр
Эйэнэн үрдүккэ тахсын.

Барбарылар аатыраммыт
Баай байылыат кулууптанан
Барбара туруобун куруук
Баһаам элбэхтик үлэлээн.

Култуура кэрэ күнүнэн
Күндү дьоммун эбэрдэлээн,
Көрү-нары көбүлээммит
Куруук инники дайыабын.

Өрөбүл диэн сымыйа

Өрөбүл диэн сымыйа. Дьахтарга
Тууһуран туран – танас сууйуута,
Ас арааһын астаныы, хомунуу,
Харана түүннэ диэри хамсаныы.

Дьахтар барахсан түбүктээх күнэ –
Хаһан да араһыбат аргыһа,
Тангара анаабыт дьахталларга
Уостан биэрбэт түбүгү, сыраны.

Ол иһин буолуо кэрэ анаардар
Тулуурдаахтар уонна дьаһаллаахтар,
Хайдахтаах даҕаны ыарахантан
Толлубакка хардылылыллар бары.

Оҕо ыарыйдабына – эрэи
Кэргэн аһаатабына – накааһы,
Араас элбэх хаппырыһы кини
Тулуйан кэллэ баччаанна дылы.

Ийэ, эбээ, уопсайынан, дьахтар
Олорор олобун былаһыгар,
Дьиэ кэргэнин туһугар охсуһар,
Тулуурдаах Сахаҥа сириҥ дьахтара.

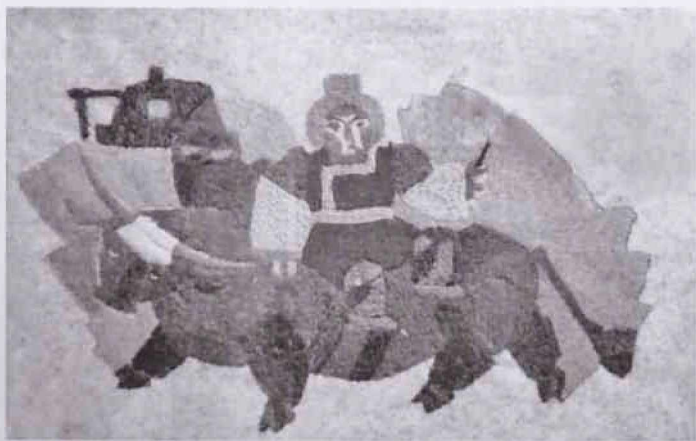

*Прибылых Луиза Анато-
льевна. Муус устар 11 к. 1960 с.
Амма улууһун Эмис нэһилиэгэр
төрөөбүтүм. Абаҕа орто оскуола-
тыгар, Дьокуускайга атыы-эргиэн
чөрэбэр чөрэммитим. Амма райпо-
тугар 20 сыл, Дьокуускайга УФНС
хоз. отдeлыгар 11 сыл үлэлээбитим.
Икки оҕолоохпун, икки сиэннэ-
эхпин. Саха норуотун уус-уран
оңоһуктарын маастарабын. Били-
гин Дьокуускайга олоробун.*

Ат кизргэлин тигиигэ уһуйулуум

Биир быыстапкаҕа кытта сырыттаһына ХИФУ Хотугулуу-Илинни олохтоох норуоттар тылларыгар уонна култуураларыгар институтун хаапыдыратын дассыана Светлана Петрова: «Маастардар, сахалыы төрүт култуураны тутуһан тигиллибит, иннигитигэр уктар, саатар, биир үлэлээх буолуохтаахпыт. Онон баҕалаахтар, миэхэ кэлэн үөрэнин, сүбэбэ-амата ылын», – диэн ыңырда. Ол саҕана ким тугу сатырынан, фантазията ханна тийэринэн эбэн-сабан мээнэ иистэнэ сырыттаһыт дии. Инньэ гынан 4–5 буолан батыаккалаһан тийэн Светлана Ивановнаҕа үөрэнээччи буоллубут. Дьонум эрдэттэн улахан маастар буоллаһтара. Мин сана саҕалааччыбын. Ол тийэн, төрүт үгэни тутуһан ат кизргэлин тигиигэ киириститбит. Өрөспүүбүлүкэ араас түмэлигэр турар былыргы ат кизргэллэрин хаартыскаларын көрдүбүт, үөрэттибит. Ол кэннэ бары саба түһэн кыбытык чаппараах, кычым, дэпсэ тигиитин үллэстэн үллэннэтэн кэбистилэр. «Оттон миэхэ?» – эрэ диэн хааллым. Онуоха Светлана Ивановна: «Тимириэнэн, оҕуруонан ат кизргэлин оноруоххун баҕараһын дуо? Мантын элбэх харчыны ирдиир», – диэбитигэр, тимиринэн буоллаһына, хата, түргэнник тигиллэрэ буолуо дии санаан сөбүлээһэччи буоллум. Тимир билээскэ сыаналаах буоларын, тигиитэ сыраны эрэйэрин билэр суох. Көмпүүтэргэ баар

Тойбохой түмэлигэр турар XIX үйэтээби сүктэр кыыс атын киэргэлин көрдөрдө уонна мань үкчү гына үтүгүн диэн буолла. Чаппараах бэйэтэ геометриялаах, тимир билээскэтин, оҕуруотун тигэргэ матымаатыкалаах эбитин энин сана биллэбим дии. Милимизтир анаарын да олдью-солдью туттаххына, симметрията ыһыллан хаалар эбит. Аны сап билээскэ кырытыгар аалыллан быстар. Ол иһин 2–3-түү билээскэни көтө-көтө түмүктээн иһиэхтээххин. Аны хас биирдии оҕуруону чаппараахха хам тигиэхтээх эбиккин. Интэриэһинэйэ баар, былыргылар биир чаппараахха араас өнгөөх оҕуруону дьүөрэлээн тутталлар эбит. Аны геометрияны биллэлэрэ сөхтөрөр. Дьэ, ону салайааччым сүбэлээн-амалаан син кыайа туттум. Дьинэр, билбэккэбин киирэн биэрдим. Светлана Ивановна: «Тугу эмэ ыарырбаттаххына, ыйытар буолун. Бэйэбит үлүбүөй тигимэн – көтүргэриэм», – диир. Ол аайы биһиги кыһаныы бөҕөбүт. Ити кэннэ бэрэмэдэйбин тигэр сорук турда. Кычыма үлдью бэрэмэдэй хаппаҕар тигиллэр. Саха бултан тирии бөҕө атылаһан. Түмэлгэ сылдьан, дьонтон ыйыталаһан, бэрэмэдэй төһө улахан буоларын. Сынньана-сынньана сүктэр кыһым бэрэмэдэйин, чаппараабын сыл анаара тикпитим. Дьэ, ингэн сизттэрэн ат үүнүн, көнтөһүн, тэһиинин, бойбуруун тикпитим, онорбутум. Ити таһынан эр киһи дьобуус бэрэмэдэйин уонна булчут бэрэмэдэйэ онорбутум. Саха сиригноруоттарын музыкатын уонна фольклорун музейыгар Булчутум бэрэмэдэйэ турар. Дьэ, ити курдук иис эгэлгэтэ бэйэтэ-бэйэтиттэн тэптэн, ситимнэнэн бара турар.

Хабах хаппардар

Былыр сахалар күннэтэ туттар бытархай малларын хабах хаппардарыгар угаллара. Кыргыттар, дьахталлар тараахтарын, баттах туттараларын, иннэлээх саптарын, тагас кырадаһынын, эр дьон хамсалаах табахтарын уонна да атын малларын. Мин эмие хабах хаппар тиктиэхпин баҕардым. Ол иһин дьонно хабах үлэстим. Үс ынаҕы идэһэлээн баран хабахтарын саһаан үрдүгэр быраҕан кэбиспиттэрин ыттар булан сизбиттэр. Биир кыракый хабах ордубутун аҕаллылар. Ону хартыһалаах ууга туруора түһэн баран, сыатын, тымырын ылзаан ыллым, хас да ууга сууйдум. Аны инчэҕэйдии үрэн улаатыннарыахпын наада. Айахпар даҕайыахпын хайдах эрэ сиргэнэбин. Ол иһин сизним саарыгын хабах иһигэр уган баран үрбүтүм, хата үчүгэй баҕайытык санаа курдук табыллыбыта. Онон саарыгынан үрэр ньымабын наар туттабын. Хаппытын кэннэ аһыйбыт үүтүнэн илитэн имиппитим, тизэрбитим. Хабах имиллэн сымнаан, сырдаан сарыы курдук буолар. Иһин бизэстибин, иитин араас таҕастан, сарыыттан тигэн, оһуордаан кизгэтэн тигэбин. Михаил Носов кинигэтигэр икки былаах хабах хаппар баарын үтүктүбүтүм. Ити көрдөххө судургу курдук да элбэх үлэттэн тахсар. Светлана Ивановна Петрова «Уран Иис» салайааччыта выставкаҕа, музейдарга бардагына хабах хаппарбыттан илдэ барааччы. Америка музейа хабах хаппарбын илдэ хаалбыттар этэ. Сурук бизэрбиттэр, хабах хаппары ыллыбыт, бастаки комиссияны ааста, өссө комиссияны барар диең суруйбуттар. Икки сыл буолан баран американскай естественнэй историятын музейыттан, Нью-Йорктан махтал сурук көмүс бэчээттээх кэлбитэ. Үөрүүнү аҕалбыта.

*Ефремов Иван Михайлович, 10.09.1954 с.т.
1981 с. МЛФ ЯГУ бүтэрбитим, билигин
Бүлүүтээби киин балыыһа 2 Күцүлэт врачевной ам-
булаториятын сэбиэдиссэйинэн, врач ВОП стату-
стаах үлэли сүлдүбүөн.*

*«Уран тыл оһуора» түмсүч чилиэнэбин, айар
эйгэбэ сыстыбытым 5 сыл буолла.*

Сага тутуу

Чабыл уоттаах сааскы күннэ
Күүлэкээним түөлбэтигэр
Көстө үүннэ дьоһун тутуу –
Балыыһабыт сана дьыэтэ.

Аптаах алгыс тылынан
Аалай лиэнтэ быһылынна,
Оһуор чороон иһиттэртэн
Уохтаах кымыс иһилиннэ.

Алгысчыппыт аал уоту
Арыы сыанан күндүлээтэ,
Төрүт омуқ үгэһинэн
Үрүн сиэлбит үтэлэннэ.

Уруй-айхал этилиннэ,
Чэгиэн туску олохтонно,
Кырыымпабыт дыкти тыһа
Лынкынаата, ыллаата...

Балыыһабыт сана дьыэтэ
Үрүн айыы аанһал курдук
Сырдык тыыны көмүскүөбэ
Олох быатын уһатыаба...

* * *

Этэрээт, этэрээт, этэрээт –
Санатгын ол ааспыт сыллары,
Олохпут биир көмүс кэрдийнин,
Устудьуон эдэр саас кэмнэрин.

Хаартыска эргиттэ ол кэми –
Турабыт кэккэбэ байыастар,
Куудара багтахтаах уолаттар,
Кэрэчээн мөссүөннээх кыргыттар.

Сайынгы сынньалаң ыйдарга
Сомоҕо күүс буола мустаммыт,
Кыайылар тутууну ылынан
Совхозка үлэли тахсарбыт.

Кулгаахха чопчутук иһиллэр
Эдэр саас үөрүүлээх айдаана,
Кешабыт алыптаах ырыата,
Индейбит омуннаах кэпсээнэ.

Тутууһут аналлаах күнүгэр
Мадьыны күрүбэ буолара,
Ыһыылаах-хаһыылаах киирсиигэ
Гошабыт кыайыылаах тахсара.

Харахха субулла усталлар
Этэрээт күргүөмнээх үлэтэ,
Сүүс ынах кыстыгын хотону
Тутуулан дьэндэйэн тахсыта.

Кулуупка оркестр ньиргийэр,
Ыччаты үнкүүгэ ынырар,
Боруонһа абылаң ырыата
Кыыс аймах сүрүбүн долгутар.

Нуһаран уу чуумпу киһээбэ
Уол кыыстын сизеттиһэн хаамсара,
Тэтэркэй сып-сылаас уостара
Уохтаахтык дабайсан ыла.

Харахха бу илэ көһүннэ
Этэрээт парадтаан хаамыта,
Хамыһаар Марыинка дьаһала,
Хамандыыр Бүөккэбит мичээрэ.

Этэрээт, этэрээт, үөрэттин элбэххэ,
Олоххо дьулууру, үлүбэ кыайыны,
Доҕору буларга, доҕордуу буоларга
Сөллүбэт ситимнэр бигэтик эн тистинг!

Үйэни уһатар идэни баһылаан
Андабар тыллары бигэтик толоро
Эрэллээх быраастар ааттарын сүгэммит
Турабыт барыбыт инники кирбиигэ...

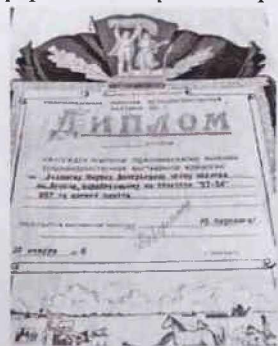
Байыастар, доҕоттор, быраастар,
Сыралаах үлэттэн сынньанар кэмнэргэ
Хаартыска көрөннүт көтүөххүт барыгы
Ол кэмгэ... Эдэр саас биир көмүс
кэрдийиңгэ

Лиханова Надежда Мироновна-Чэмэлишнэ. Хаңалас улууһун Хачыкаат нэһилиэгэр төрөөбүтүм. Совхозка бухгалтерынан үлэлээн пенсияҕа тахсыбытым, үлэ бэтэрээнэбин. «Чэбдик» эбээлэр түмүсчүлэрин, «Уран тыл оһуора» литературнай түмүсчү чилиэнэбин.

Биһиги ийэбит – **Матрёна Петровна**, аҕабыт – **Мирон Дмитриевич Лихановтар**, иккиэн куоракка тракторист-комбайнер курсун бүтэрбиттэрэ.

Аҕабыт Өктөмгө МТС-ка үлэлии сырыттабына 1937 с. «Ленин» колхозка Кыһыл үрүйэбэ тракториһынан үлэбэ ыыппытара. Онно олохсуйбуттара. Ийэбит тыраахтырга бырысыапсыгынан үлэлии сылдьан, ыалдьан оһуруот үлэтигэр көспүтэ. Кыһыл Үрүйэбэ моркуоп, хаппыыста, сүбүөкүлэ, оһурсу омордоллор этэ, салайан Ермолаев Семён Васильевич үлэлэтэрэ. Үлэтигэр ирдэбиллээх, эппиэтинэстээх, үтүө үлэһит. Дьахталлары, оһолору үлэлэтэн үүнүү бөһө хомуйара. Бааһыналарга бурдук ыһаллара. Ийэбит асчыт, иистэнньэн этэ. Нэһилиэгин дьонун араас танаһы тигэн үөрдэрэ. Аҕабыт икки харананы хапсан үлэлиирэ. Сэрии кэмигэр тыылга боруонһа биэрэннэр үлэлии хаалбыта. Былааннарын толороору күүскэ үлэлиллэрэ, кыһын балбаах таһыыта, Ааллаах Үүннэ таһаҕас таһыыта, үгүс араас үлэлэри үлэлиллэрэ. Бэриллибит былааны үтүө суобастаахтык толорон стахановец, коммунист үрдүк аатын ылбыта. Сыаналаах бэлэхтэр, грамоталар, дипломнар үлэтин кизгэтэллэрэ.

Азабыг холку, үтгө майгылаах, ыраас суобастаах, чиеһинэй үлэһит үтүөгэ этэ. Үлэһии барыан иннинэ илимин көрө киирэрэ. Эрдэ туран илим көрсө киирэрбит. Пенсияҕа тахсан баран маһынан уһанара, устуруустуурга, эрбииргэ бары көмөлөһөрбүт. Колхоһугар сыарҕа онорон көмөлөһөрө. Кыра эрдэхтэн барыбытын үлэни таптыыр гына үөрэппиттэрэ. Иллээх-эйэлээх, үлэҕэ бэриниилээх дьэ кэргэнгэ төрөөн, улааппыппар махтанабын. Дьоммут иккиэн сэрии кэмигэр үтүө үлэлэрин иһин мэтээллээхтэр, үлэ бэтэрээнэ буолаллар.

Эдьийбит, **Павлова Маргарита Мироновна**, куорат медучилищетын бүтэрэн Хатаска ыал буолбуга. Хатас оҕо уһуяаныгар бэриниилээхтик 50 сыл үлэлээтэ. «Ветеран дошкольного образования», «Отличник здравоохранения РС (Я)», Хатас нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо уонна да үгүс элбэх наҕараада хаһаайката.

Үс оҕо иһийэх ийэтэ, эбээ, хос эбээ. Бары үлэһиттэр.

Аҕабар

Тыраахтыр көлөнү баһылаан
Күүстээх үлэттэн толлубакка,
Сарсыардалаах кизһээни ыпсаран
Былааны толорорго кыһалларын.

Күүстээх үлэн сыаналанан
Стахановец аатын ылан,
Партия чилиэнэ буолан
Үөрүүн өссө улааппыта.

Үөрэбит, кизн тутта кэпсиибит,
Үлэһит үтүөгэ, аҕабытын,
Сизиннэриг салгыахтара,
Үлэһит үтүөгэ дэтиэхтэрэ.

Убайым **Лиханов Мирон Миронович** – тырахтарыыс идэтин баһылаабыта. Социалистической үлэ кыайыылааҕа буолан Луаз мас-сыына, стенка фондатынан наҕараадаламмыта. Түөрт оҕолоох, сиэннэрдээх. Балтым, **Никифорова Валентина Мироновна** – Иркутскайдааҕы медучилищени бүтэрэн Хачыкаат участковой балыыһатыгар акушерканан, ынырыыга сылдьар биэлсэринэн үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Билигин Хачыкаат орто оскуолатыгар бэриниилээхтик үлэли сылдьар. «Отличник здравоохранения РС (Я)», «За вклад в развитие здравоохранения Хангаласского улуса» знак хаһаайката, үгүс грамоталардаах. Икки оҕолоох, сиэннэрдээх.

Мин, **Лиханова Надежда Мироновна** – тыа хаһаайыстыбатын училищетын бухгалтер идэтин бүтэрэн, «Хачыкаат» сопхуоска кассирынан, бухгалтерынан, кылаабынай бухгалтерынан үлэлээбитим. Бухгалтер үлэтэ түбүктээх, үгүс сыраны ылар. Отчуот кэмигэр сарсыардаттан кизэһэ хойукка дылы үлэлиирбит. Быыспытыгар араас субуотунньуктарга сылдьарбыт, от үлэтэ, ынах төрүүрүгэр дьуһуурустуба, хортускаҕа көмө уонна да араас үлэ. Бухгаалтыр үлэтэ көстүбэт, улаханник сыаналамат. Грамота, сыаналаах бириис, махтал сурук элбэх. Кэргэним, Федоров Валерий Ефимович, тутууга үлэлээбитэ, кадровой булчут. Сайынын окко звеньеводтуура. Үгүс сыаналаах бэлэх, грамота, «Тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ» мэтээллээх, РФ махтал суругун хаһаайына. Уолбут Андрей Валериевич – суоппар, ыраах айаннарга сылдьар, биэс оҕо аҕата. Кыыспыт Туйаара Валериевна үрдүк үөрэхтээх бухгалтер. Ханалас улуунун Росгвардия бухгалтера. Үчүгэй үлэтинэн грамоталардаах. Биир оҕолоох.

Аҕалаах ийэбит үтүө холобурдарынан бары үлэли сылдьабыт. Үлэттэн уурайан баран «Чэбдик» эбээлэр түмсүүлэригэр сылдьабын. Иистэнэбит, нэһилиэк араас тэрээһиннэригэр көхтөөхтүк кыттабыт. «Уран тыл оһуора» литературнай түмсүү чилиэнэбин. Үлэ – үөрүү, Үлэ дьол – диэбииһи өрө тутабыт.

Бар дьонум, үлэни таптаан, үлэ барыта кэрэлээх. Чөл олохтонун, үлэттэн дьоллонун.

Иһинээбитэ

Кирири тыл	3
Тимофеева-Михайлова Раиса Николаевна	4
Маркова Ксения Семеновна	7
Евсеева Каджана Николаевна-Чэлгийэ	10
Николаева Марта Тимофеевна-Сарыалыйа	13
Тихомирова Дария Алексеевна-Бэлэх	15
Христофорова Акулина Дмитриевна	18
Иванов Николай Николаевич-Хоро Холлой	20
Винокурова Майя Арсентьевна	23
Винокурова Татьяна Михайловна	25
Захарова (Корякина) Марина Ивановна-Марыына Кынат	28
Шестаков Тимофей Иванович-Чоххуруос	31
Данилова Ольга Петровна-Харыстаана	34
Попова Евдокия Иннокентьевна-Айыына	37
Винокурова Василиса Васильевна-Күрүлгэн	40
Аржакова Зоя Егоровна-Туйаара	44
Прибылых Луиза Анатольевна	47
Ефремов Иван Михайлович	50
Лиханова Надежда Мироновна-Чэмэлиинэ	53

Литературно-художественное издание

СЧАСТЬЕ В ТРУДЕ

На якутском языке

Составитель Тимофеева-Михайлова Раиса Николаевна

Подписано в печать 04.06.20. Формат 60x84/16.

Печ.л. 3,75. Уч.-изд.л. 4,0. Тираж 200 экз. Заказ № 85.

Издательский дом Северо-Восточного федерального университета,
677891, г. Якутск, ул. Петровского, 5

Отпечатано с готового оригинал-макета в типографии Издательского дома СВФУ